

Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala

Om
bandinspelning
av dialekter och folkminnen

av FOLKE HEDBLOM

Om bandinspelning av folkmål och folkminnen

Några erfarenheter och råd

av FOLKE HEDBLOM

1950-talet har i Sverige bildat epok inom ljudreproduktionstekniken. Under detta årtionde har de små, relativt prisbilliga bandmagnetofonerna, bandspelarna, som man vanligen kallar dem, fått en spridning i landet, som man näppeligen kunde ana för ett femtontal år sedan. Bandspelare finns snart i varenda skola i hela landet, i domstolar, på poliskontor, sjukhus, forskningsinstitutioner, industrier, affärskontor etc. och dessutom i många hem, där de ofta tillhör standardinnehållet i radio- och grammofonmöbler av skilda slag. Bandspelaren är på god väg att bli var mans egen- dom på samma sätt som fotografikameran. Ett otal typer och fabri- kat översvämmar marknaden, alltifrån stora professionella inspelningsverk och till miniatyrapparater i västficksformat.

På samma sätt som fotografikameran har också bandspelaren fått träda i den kulturhistoriska forskningens och i hembygds- arbetets tjänst. Där är den emellertid inte någon märkvärdig nyhet. Inspelningar av tal och musik har man gjort här i landet sedan bortåt 70 år tillbaka. När bandspelarna började dyka upp i marknaden omkring 1950 hade t. ex. Landsmåls- och folkmin- nesarkivet i Uppsala en samling inspelningar av svenska dialekter och folktraditioner som uppgick till ca 3.500 grammofonskivor, representerande de flesta landskap. Numera är denna siffra mer än fördubblad.

Artikeln bygger på ett föredrag vid Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbunds kurs i kulturminnesvård på Fornby folkhögskola den 12 sept. 1958. Den ingår i Dalarnas hembygdsbok 1959, s. 95—110.

De tidigaste inspelningarna gjordes på den s. k. Edison-fonografen, en apparat där ljudvågornas svängningar ristades in på en vaxrulle. Den talande fick stå framför maskinen och tala in i en stor papptratt. Den första dialektinspelningen på en sådan apparat gjordes i Uppland 1897, och under de följande årtiondena spelade man in folkmål och folkmusik på ett 100-tal rullar. Kvalitén på ljudåtergivningen var efter nutida begrepp inte så mycket att hurra för, och det var knappast möjligt att spela in naturligt samtalspråk genom fonograftratten. Men vi får ändå vara tacksamma att man gjorde vad man kunde; en stor del av det som då spelades in tillhör nu oåterkalleligen det förgångna i våra bygder.

Den moderna tiden började på detta område 1935. Under de första åren på 30-talet hade de elektrodynamiska inspelningsapparaterna kommit till Sverige och togs bl. a. i bruk av rundradion. Nu behövde man inte längre pina den som skulle spelas in med att tala direkt in i apparaten. Han fick i stället prata i en mikrofon som genom en sladd stod i förbindelse med inspelningsverket, och detta monterades i regel upp i ett annat rum. Man kunde vara alldeles ostörd av det tekniska, och det hände ideligen att folk blev inspelade utan att de visste om det. För oss som sysslade med dialektinspelning på den tiden, då knappast någon, åtminstone inte bland de äldre i bygderna, visste vad en mikrofon var för något, var snart sagt varenda resa ett strålande äventyr. Varje inspelningsbesök kunde utveckla sig på det mest otroliga sätt. En av de första veckorna kom vi in till en gammal soldat i hans stuga i en socken i Gästrikland. Vår följeslagare, från ortens hembygdsförening, slog sig ned hos gubben, som genast öppnade sin särdeles rikhaltiga språklåda. Då jag försiktigt satte mig i soffan bredvid honom, var han så i prattagen att han inte märkte mikrofonen, som på den tiden inte var någon knapphålsdito utan väl tilltagen i formatet. Men på tredje skivsidan kan man nu höra, hur gubben tvärt bryter av sitt talflöde och efter ett ögonblicks paus utbrister: "Va har du hännö fö-la, gösse! Är-e en kaméra? Å en slädda är-e i-na å! Däg tror ja ja tar å hyvar ut, din luri-

faxer!" — I nästa socken sade vårt tilltänkta offer, traktens stora berättaroriginal, så fort han fick se oss på gårdsbacken bärande grammofonlådan emellan oss: "Jasså skä ni prova transformatorn hännör igen nu? Ja tror då assint ni får nån årning på-n!" Vi anammade tacksamt rollen som transformatorprovare, med gubben som intresserad assistent. Han ljög jakthistorier och berättade om oknytt i ett kör, vilket allt fastnade på den snurrande skivtallriken. Behöver det sägas att vi efter detta givande uppslag med framgång "provade det elektriska" i många gårdar!

Efter kriget fick vi en egen bil med inbyggd grammofonverkstad. Apparaterna i bilen förbands med mikrofonen genom en 100 meter lång kabel. Då vi rullade ut mikrofonkabeln över en gårdsplan i Västergötland, tittade gumman som skulle inspelas ut genom dörren och sa: "Åck, åck, är e en jolamätare här igen nu? Sa han mäta jola en gång te?" Jodå, visst var vi lantmätare. "Ja kom in i stôva, så får jak prata me hömmen!" Den pratstunden slutade inte förrän femtonde och sista skivsidan var fullristad, och då hade intervjuaren ännu knappast fått en syl i vädret!

Nu efteråt kan man beklaga, att vi inte hade större pekuniära resurser på 30- och 40-talen, då det var så lätt att åstadkomma äkta, naturliga talsituationer, där berättaren inte hämmades av vetenskapen om att hans tal togs upp, och då det ännu inte var så ont om dialekttalande som hade kvar det gamla språskicket från 1800-talets mitt. Svårigheterna är nu vida större, både ifråga om tillvägagångssättet vid upptagningarna och ifråga om möjligheterna att fånga ålderdomligt tal. Men trots all språkmodernisering och all traditionsutslätning i övrigt finns det ännu mängder av traditionsstoff värt att spela in och arkivera. Och man bör f. ö. inte stirra sig blind på det gamla. Faran är ofta den, att man för det gamlas, det försvunnas skull glömmer nuet, det språk som nu talas i bygden och det liv som nu leveras där. Man bör inte vänta med att spela in detta, tills rösterna har förlorat sin friskhet och händelserna blivit bleknande minnen. Och ur språklig synpunkt har det sitt stora intresse att spela in samma person flera gånger

Häradsdomare Fräs Erik Andersson i Kärfsåsen, framstående berättare och upptecknare, lyssnar på sig själv i gramofonbilen i juni 1947.

med några års mellanrum. Vi vet rätt litet om hur vårt språk ändras under livets lopp.

Det är emellertid inte *vad* som ska inspelas, som denna framställning skulle handla om, utan om *hur* det går till att spela in. Våra hembygdsföreningar och intresserade privatpersoner har i allt större utsträckning lagt sig till med bandspelare med tanke på att "föreviga" röster bland bygdens folk och kanske skapa ett bandarkiv vid hembygdsgården eller annorstädes. Sammantaget är det ett betydande kapital och stora arbetsinsatser som här offrats. Det är ur många synpunkter angeläget, att apparater och

upptagningar skötes på ett sådant vis, att man också i stort sett uppnår det resultat man tänkt sig. I allt för många fall har man gjort sig mödan förgäves, därför att man inte haft en aning om inspelningsarbetets grundläggande villkor och metoder.

Till tjänst för de intresserade i våra bygder skall jag här ge några synpunkter och råd, som bör ses mot bakgrunden av många års inspelningsresor med växlande framgångar och missgrepp och på senare tid en livlig kontakt med bandspelaramatörer och deras högst skiftande prestationer.

Först några ord om inspelningens rent tekniska sida, om apparaten och dess skötsel.

Val av apparat

När Du väljer apparat, se inte bara på priset utan också på kvalitén. Goda resultat kan inte åstadkommas med alltför dåliga grejor. Ta i regel inte en av de allra billigaste. Håll Dig till något av de välkända märkena. Då kan Du också räkna med god hjälp för apparatens underhåll och reparation, reservdelar osv. under åtskilliga år framåt.

Den inspelning som göres med tanke på att kunna avlyssnas i en fjärran framtid måste ifråga om det apparattekniska vara av god kvalitet. Jämför fotograferingen. Tar man bilder av en gammal gård, som ska rivras, för att spara dem i ett arkiv, använder man inte enklaste sortens lådkamera.

Se också till, att apparaten håller den internationella standarden ifråga om bandhastighet, bandspårens riktning och läge m. m., som numera är antagen. Annars kan det hända, att de inspelade banden inte kan lyssnas av om ett eller annat årtionde. Ännu saluföres apparater som har svåra brister i detta hänseende. Det har också hänt, att en apparatinnehavare försökt spara på band genom att på egen hand ändra på maskinens drivanordning så att bandet bara gått med ungefär halv hastighet, dvs. en hastighet som bara finns på detta enskilda apparatexemplar. När den bandspelaren är slutkörd och inte längre kan repareras, är också ban-

dens innehåll praktiskt taget förlorat. Ingen annan apparat kan användas för avlyssningen.

Sedan Du skaffat Dig en apparat, så ge Dig inte genast iväg till en viktig inspelning som inte kan göras om. Först ska Du experimentera hemma med olika sätt att sköta de enskilda detaljer, som behandlas här nedan, såsom mikrofonavstånd, rumsakustik, bandhastighet, utstyrning m. m. Gör provinspelningar på olika vis och lyssna på resultatet, jämför och kritisera.

Inspelningsrummet

Du har säkert hört hur det låter i radion, när man gör intervjuer utanför studion, t. ex. i stora salar med nakna, hårda väggar, i korridorer eller liknande. Ljudet blir hårt, och man hör hur det ekar i rummet. På samma sätt blir det, om man gör inspelningar i stora, gammaldags kök med blankmålade väggytor, i tomma skolsalar etc. I stenhus är det alltid svårare att slippa ifrån rums-eko än i trähus. Den talande bör helst sitta i ett mindre rum, där ekot dämpas av t. ex. mjuka mattor, draperier, större möbler, sängar, soffor etc. Att göra inspelningar utomhus är alltid svårt om man vill ha bra ljudkvalitet. Då krävs i regel särskilda åtgärder, vindskydd för mikrofonen m. m.

Bullerljud

När radioföreläsaren vänder manuskriptbladen gör han det givetvis försiktigt, och oftast hör han väl själv inte något prassel. Men i högtalaren hörs det desto bättre! Den sortens ljud, de s. k. bullerljuden, förstärks nämligen i apparaterna proportionsvis vida kraftigare än tal-ljuden. Därför bör man se till att det är tyst i rummet där man gör sin inspelning. Slammer från disk och matlagning, klirrande kaffekoppar, knarrande dörrar och korgstolar, tickandet från väggklockor och väckarur stör vida värre när det passerat mikrofonen än när det hörs direkt. Någon tycker kanske att det ger liv åt inspelningen, om han har t. ex. en energiskt dis-

kande matmor som bakgrundsljud. Men sådana "ljudkulisser" tröttnar man snart på om man hör inspelningen flera gånger. De verkar då enbart störande och försvårar avlyssningen av talets detaljer.

Mikrofonen

Behandlingen av mikrofonen är ofta avgörande för inspelningens kvalitet. Först ifråga om talavståndet. Allt emellanåt hör man munviga apparatförsäljare prisa sin talmaskin därför att den tillåter 5 à 10 meters mikrofonavstånd. Låt inte lura Dig av sådant prat! Talets ljudstyrka minskas hastigt med avståndet från den talandes mun. Och vid stora mikrofonavstånd får man dessutom med det rumseko som vi ovan talat om. Lämpligaste avstånd brukar vara 3—5 dm, för vissa mikrofoner kortare, för andra längre. Svaga röster kräver i regel kortare avstånd än starka. Experimentera!

De flesta mikrofoner är också känsliga för talströmmens riktning. Ibland får man det bästa resultatet om talet riktas rakt in i mikrofonen, men i andra fall är det bättre att mikrofonöppningen befinner sig något vid sidan om talströmmen och snett mot denna. Annars får man lätt med "blåsljudet" från själva andedräkten. Att tala bakom mikrofonen är alltid olämpligt (om man inte har mikrofon utan riktungsverkan). Både berättaren och den som frågar bör därför sitta på samma sida om mikrofonen.

I regel vill man inte störa berättaren med att söka förmå honom att hålla samma mikrofonavstånd hela tiden. Det brukar gå bäst om man håller mikrofonen i handen; då kan man hela tiden rätta avstånd och vinkel efter den talande. Om man håller den lågt, vid den talandes bröst, är risken att man irriterar honom dessutom mindre. Men de flesta mikrofoner, som finns i handeln är ytterst känsliga för beröring, varför det gäller att vara försiktig så att inte störande skrapljud kommer med på bandet. Med en handmikrofon har man också större möjligheter att variera riktning och avstånd, om flera personer deltar i samtalet.

Volymratten

Under hela inspelningen skall apparatens volymratt noga passas och volymen (förstärkningen, utstyrningen) varieras efter ljudstyrkans växlingar. En starkare röst eller ett kortare mikrofonavstånd kräver mindre förstärkning än en svagare röst och ett längre avstånd. På de flesta apparater kan förstärkningen kontrolleras genom ett s. k. magiskt öga. Gör experiment och förvissa Dig om hur stort utslag de gröna flammorna i "ögat" (eller motsvarande indikator) ska göra, när förstärkningen är lagom. Flammornas utslag är i regel olika även på apparater av samma fabrikat. Det är ett vanligt fel bland nybörjare att antingen vrida på för hård förstärkning med skrälligt ljud som följd eller för litet förstärkning, varigenom man vid avspelningen tvingas förstärka så kraftigt att störande brus uppstår. Man bör helst vara två vid varje inspelning; den ene sköter mikrofonen och den andre passar volymen och ändrar den allt eftersom den talande ändrar röststyrkan. Ger apparaten möjlighet att under hela inspelningen kontrollera ljudkvalitén via hörlurar eller högtalare, desto bättre.

Bandhastighet

De moderna bandspelarna medger ofta inspelning på två eller tre bandhastigheter, 19 cm ($= 7\frac{1}{2}''$), 9,5 cm ($= 3\frac{3}{4}''$) eller ännu lägre fart per sekund. Det uppges ofta av försäljare, att den lägre hastigheten är fullt tillräcklig för tal, och att den högre endast behöver användas för musik. Detta är *inte* riktigt. För att få med talets hela register på ett sådant sätt att övertonerna inte skäres bort, är den högsta bandhastigheten än så länge nödvändig. På grund av gjorda erfarenheter måste jag bestämt avråda från att nyttja för låg bandhastighet vid upptagning av folkmål.

Spelar man in en bra sagesman i avsikt att bevara hans eller hennes röst för framtiden, bör den högsta bandhastigheten användas, annars blir inspelningens kvalitet inte fullgod, och vid avlyssningen blir det svårare att i detaljerna urskilja vad den talande

*Det är roligt att lyssna
på sin egen stämma från
grammofonskivan!
Grangärde 1955.*

säger. I dylika fall måste man också räkna med att det förr eller senare, av arkivtekniska m. fl. skäl, kan bli nödvändigt att föra över inspelningen till annat band eller till grammofonskiva. Man löper därvid mindre risk för kvalitetsförsämring, om högsta bandhastigheten använts, och om man i övrigt behandlat den tekniska sidan av inspelningen med all omsorg.

Vid sådana inspelningar där man *inte* avser att arkivera röst och språk, utan där man endast intresserar sig för talets innehåll med tanke på att skriva ned vad som berättats och sedan låta

bandet avmagnetiseras, kan man givetvis nöja sig med en tekniskt enklare inspelning. Men i detta fall tjänstgör ju magnetofonen bara på samma sätt som en vanlig kontorsdiktafon, som en hjälp vid nedskrivning av det som berättats.

I de fall då man räknar med att låta en fackinstitution, t. ex. Landsmåls- och folkminnesarkivet, ta del av banden i och för arkivering, bör givetvis högsta bandhastigheten användas. En stor fördel är därvid också, om *endast en kanal* (ett spår) på bandet användes och den andra kanalen lämnas tom. (Bandet spelas alltså endast i *en* riktning.) Det finns då betydligt större möjligheter att göra överföringen till skiva eller till annat band med bästa tekniska resultat.

Inspelningsmetodik

Därmed nog om apparatens tekniska manövrering. Vi övergår så till själva tillvägagångssättet vid upptagningen, vad man skulle kunna kalla den metodiska eller "regimässiga" sidan av den.

Jag har ovan berättat något om hur vi i inspelningens barndom ofta gjorde upptagningar utan att de talande visste om det. Detta hade sina fördelar; dels fick vi en intalning om vilken vi visste att sagesmannens språkvanor inte hade ändrats av hänsyn till mikrofonen, dels slapp vi oroa folk med att förklara en teknik, som på den tiden oftast tedde sig ofattbar och ibland skrämmande för gamla människor. Så går det nästan aldrig till numera. Nu förstår i regel berättaren, sagesmannen, lika bra som någon annan vad det är fråga om. I vår tid är man mikrofonvan på de flesta håll. Trots detta träffar man förvånande ofta på sagesmän, särskilt bland de gamla, som inte på minsta sätt låter sig påverkas av mikrofonens närvaro. Men i andra fall får man se till att man inte framkallar oro och rampfeber hos berättaren eller gör honom eller henne högtidlig och stel. Omständigheterna vid inspelningen ska vara sådana, att den talande är sig själv fullt och helt. Detta kan ibland vara lättare sagt än gjort. Det gäller att å ena sidan göra så litet väsen av det tekniska att man inte stör sagesmannen,

och å den andra att inte eftersätta de tekniska krav som är nödvändiga för ett gott resultat.

Ofta nog har man inga bekymmer med någon intervju. Sagesmannen har lätt för att prata och drar på i timmatal. Han behöver bara stimuleras med någon enstaka fråga eller bifallsnick. Men i andra fall får inspelningen formen av en intervju. Här några saker som intervjuaren bör tänka på.

Lek inte radioreporter!

Försök inte att leka radioreporter genom att t. ex. såsom inledning utropa i mikrofonen. "Här kommer nu Lars Andersson i x-hult att berätta om . . .". Då är faran den, att Lars genast griper rollen som föreläsare och fortsätter att spela den. Nej, situationen bör i görligaste mån vara sådan som om inga inspelningsgrejor funnes med. Det naturliga, inledande pratet mellan sagesmannen och intervjuaren ska omärkligt övergå i inspelningen. Någon särskild början ska inte märkas.

Fråga på dialekt!

Att den som frågar ska tala samma språk som den som svarar är egentligen självklart, och gäller det en dialekt som är helt eller delvis obegriplig för utomstående, uppstår inget problem. Men i andra fall har vi att tänka på det kända förhållandet, att de flesta av oss mer eller mindre rättar vårt språk efter den vi talar med. Frågar man på riksspråk får man svar på riksspråk eller riksspråksblandad dialekt. Fråga därför på dialekten om Du kan eller låt annars någon dialektalande sköta intervjun. Då frestas inte sagesmannen att avvika från sina vanliga språkvanor.

Avbryt inte berättaren!

Bland alla de synder en intervjuare kan göra sig skyldig till, är det en av de svåraste han begår om han inte kan låta bli att

avbryta sagesmannen, att falla honom i talet. Det får han under inga omständigheter göra! Då sagesmannen kommit igång, så låt honom tala till punkt, även om Du skulle få aldrig så intressanta uppslag till frågor under det han talar. Först sedan han tystnat får Du sätta in Din fråga. Annars hackar Du sönder dialekttexten på bandet.

Med detta sammanhänger nära nästa bud: Försök inte att tvinga sagesmannen att strikt hålla sig till ämnet, hur intressant det än kan förefalla Dig! Ofta gör han utvikingar, associationerna löper iväg med honom till annat som dyker upp i hans minne. Låt honom berätta det han helst vill. Det är kanske intressanta ting han kommer in på. Språket blir också bäst när han får berätta om det som intresserar honom, och han ger Dig då också nya samtalsämnen och uppslag till frågor. När sagesmannen sagt vad han vill, då är det tid för Dig att sätta in Dina frågor, och låta honom komplettera sina sakuppgifter.

Hoppa inte med frågorna!

Hoppa inte med Dina frågor mellan vitt skilda ämnesområden! Om sagesmannen berättar om julfirande, ska Du inte plötsligt kasta fram en fråga om tjärbränning. Se till att övergångarna mellan ämnena blir mjuka, så att sagesmannen utan ansträngning kan följa med.

Gör frågorna korta!

Gör frågorna korta och enkla! Formulera dem inte så, att de kan besvaras med ett enkelt ja eller nej. Fråga inte envist gamla personer efter exakta årtal och namn. De har oftast svårt att få tag i årtalet, tystna eller småmumla medan de letar i sitt minne. Fråga t. ex. inte: "När kom den första slättermaskinen hit till socknen?" utan i stället förslagsvis: "Hur gick det till när ni slog höet i er barndom; det fanns väl slättermaskiner?" eller liknande. Då behöver han inte leta i minnet, och det går lättare att föra samtalet vidare.

Ämnesvalet och språket

För hembygdsvårdens folk är det väl självfallet, att man vid inspelningen väljer samtalsämnen ur den gamla tidens liv och tradition. Detta har sin stora betydelse också ur språklig synpunkt. Talar man om vardagens arbete förr i världen, om seder, folktro, sägner osv. får man i regel också med det ålderdomligaste ordförrådet och ett ålderdomligt sätt att tala. Talar man däremot om moderna ting, om radio, busstrafik, kommunalpolitik, blir språket därefter. Detsamma gäller också sådana ämnen som skolgång, konfirmationsläsning, kyrkligt liv, väckelserörelser etc. Det blir då skolans eller den religiösa miljöns specifika, av riksspråket mer eller mindre påverkade ordförråd och språkvanor som dominerar talet.

Prata inte i onödan!

Det gäller för intervjuaren att under upptagningen hålla kontroll över vad han själv säger. Han ska inte yttra sig i onödan. Det gör ofta ett irriterande intryck på lyssnaren, om sagesmannens berättelse oavslutligt ackompanjeras av intervjuarens beskäftiga ”jaha”, ”jasså”, ”nähä”. Han bör hushålla med sina ”jasså”; det kan räcka med ett då och då eller med en bifallsnick för att sagesmannen ska få den stimulans han behöver under samtalet. Men detta får å andra sidan inte drivas så långt att dialogen blir onaturlig. Det är den onödiga pratsamheten hos intervjuaren som ska undvikas. Det finns tyvärr alltför många exempel på att intervjuaren så grips av iver i samtalet, att det blir han som pratar mest och sagesmannen har svårt att få komma till orda! Även konsten att tiga är något som intervjuaren måste kunna!

Flera talande samtidigt

Ibland går det lättast att få språklådan igång genom att ha flera sagesmän tillsammans vid mikrofonen. Man har kanske ord-

nat ett trivsamt kafferep för dem, stämningen är god, historierna flödar och skratten rungar. Men man bör komma ihåg, att en sådan situation inte är lätt att spela in. Den låter sällan så bra på bandet som i verkligheten. Man kan inte urskilja vad de talande säger, när de pratar i munnen på varandra, när klirret från kaffeservisen förstärks mer än talet, när mikrofonavstånden ofta blir för stora och skrattsalvorna för utdragna. Hur man ska bete sig i ett sådant fall för att nå bästa resultat kan jag inte ge något patentrecept på. Det viktigaste framgår väl av det som sagts här-
ovan. Oftast får man vara nöjd om åtminstone vissa partier av bandet är användbara.

Sammanfattning

Beträffande inspelningens metodik må sammanfattningsvis sägas, att det här som annars är den praktiska erfarenheten och övningen som är den bästa läromästaren. Inspelningssituationerna är mycket växlande och sällan helt lika varandra. Ibland kan man bli nödsakad att offra ett eller flera av de tekniska krav och önskemål som ovan framställts, för att inte irritera en sagesman eller spoliera ett gynnsamt tillfälle att spela in genuint, otvunget samtalsspråk. Viktigt är emellertid, att en upptagning i tekniskt hänseende inte göres sämre än som för tillfället är tvingande nödvändigt. Tekniska brister i den gjorda inspelningen får inte ha vållats av okunnighet eller likgiltighet hos inspelningsledaren. Av upptagningens tekniska beskaffenhet beror i hög grad dess värde för framtiden.

Protokoll

Över varje inspelning upprättas ett protokoll eller en redogörelse, som förvaras tillsammans med banden. Den bör i första hand upptaga:

1. Tid och plats för inspelningen.
2. De talandes namn (även gårdsnamn och ev. öknamn), yrke

(social placering), bostadsort (by), födelseort och -år, uppväxtort, tid för längre vistelse på skilda orter, arbetsanställning (miljö).

3. Föräldrarnas födelse- och uppväxtort.

4. Kortfattad upplysning om inspelningssituationen. Hur gick det till vid inspelningen, var höll man till, förstod sagesmannen att hans tal togs upp, var han reserverad inför mikrofonen, vilka var närvarande i rummet osv.

Ju utförligare uppgifter desto värdefullare!

Arkivering

Se till att banden förvaras på lämpligt sätt, i en lokal där de inte är utsatta för åverkan eller överhängande brandrisk. Den bör inte vara för varm, och varken för torr eller för fuktig. En rumstemperatur av ca 18° och en relativ luftfuktighet mellan 45 och 55 % brukar anses lagom. Ett vanligt värmeledningsrum blir i regel för torrt. Bäst är att förvara banden i plåtburkar som kan förseglas med en tejprensa. Vidare bör man se till att inga främmande magnetfält (starkströmsledning, el-anläggningar) finns i närheten av bandens förvaringsplats. Låt inte banden ligga orörda i årtal; spola om dem då och då, så att bandslingornas läge i förhållande till varandra inte ständigt är detsamma.

Om ljudbandens lagringsduglighet vet man ännu mycket litet. Under gynnsamma förhållanden får den väl dock räknas i årtionden. En säkrare men också dyrbarare förvaringsmetod är att låta föra över bandens innehåll till grammofonskivor. Men även dessa måste förvaras med omsorg och på ungefär samma sätt som banden.

Skriv ned intalningarna

Tänk vidare på att det i framtiden kommer att bli allt svårare att uppfatta vad som sägs på banden. De gamla folkmålen dör eller slätas ut. En yngre generation kommer inte att kunna helt behärska det gamla språket. Personer, orter och förhållanden, som omnämns i samtalet, blir glömda. Därför bör man med det

snaraste skriva ut den intalade texten och förse den med vederbörlig kommentar. Därvid behöver man någon gång bistånd av den talande själv. Gör man det, får bandarkivet ett betydligt större värde.

Inspelningsetik

Till slut en ytterst angelägen sak: Glöm aldrig den inspelandes ansvar gent emot dem som talat i mikrofonen. Att få spela in en medmänniskas röst innebär ett förtroende som inte under någon förevändning får missbrukas! Skulle man ha gjort en inspelning utan att den talande vet om det, bör man i ärlighetens namn efteråt underrätta antingen honom själv eller hans anhöriga om saken. Ingen inspelning bör vidare utnyttjas på sådant sätt, att den kan bli till obehag för den talande. *Takt och diskretion får här aldrig eftersättas!* Detta även om inspelningen inte innehåller något som är anstötligt eller kränkande för någon. Men missförstånd och missämja uppstår lätt. Sagesmannen har ju oftast inte vägt sina ord på guldväg. Offentlig avspelning av en intalning bör inte få ske utan tillstånd av den talande eller hans anhöriga.

I sin nu snart 25-åriga inspelningsverksamhet har Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala och motsvarande arkiv i Lund och Göteborg alltid haft ett gott och betydelsefullt samarbete med hembygdsrörelsens folk. Behovet av denna ömsesidigt gagnande samverkan har inte blivit mindre i och med att de hembygdsintresserade själva numera har möjlighet att göra inspelningarna. Oftast kompletterar inspelningarna varandra. Man bör emellertid observera, att de inspelningar som utförs av arkivet i Uppsala görs med en professionell apparatutrustning betjänad av yrkesmän. Den ger tekniska resultat som inte är möjliga att åstadkomma med de små amatörbandspelarna. Det ligger uppenbarligen även i hembygdsfolkets intresse att särskilt värdefulla traditionsbärare blir inspelade och arkiverade på bästa möjliga sätt. I sådana fall bör man inte försumma att underrätta de centrala inspelningsarkiven. De står gärna till tjänst med sin erfarenhet och expertis.